

Bønderne

(side 21-32)

Karakteriser bondestenalderen

Side 28-30 kan du læse om bondestenalderen.

- Beskriv, hvordan man levede omkring bondestenalderens begyndelse.
- Beskriv, hvordan man levede omkring bondestenalderens afslutning
- Hvilke årsager var der til forandringer i folks levevis?
- Find fem ord fra kapitlet, som du synes karakteriserer bondestenalderen.

De første husdyr

Hvilket husdyr er ældst? Skriv 1 i firkanten ved det dyr, der først blev tæmmet og gjort til husdyr. Skriv 2 i firkanten ved det dyr, som har været tæmmet næstlængst, osv.

☐ Får	☐ Hest	☐ Kat
☐ Ged	☐ Hund	☐ Okse
☐ Gæs	☐ Høns	☐ Svin

Fra jæger til bonde

- Hvilken forklaring giver bogen på, at folk blev bønder?
- Sammenlign denne forklaring med forklaringen i Nik. M. Helms historiebog (se teksten herunder).
- Hvilke grunde kan der være til, at forklaringerne er forskellige?
- Hvilken forklaring er du mest enig i? Begrund dit svar.

Fra Nik. M. Helms: *Danmarks Historie fortalt for Børn*, 1940 (12. udgave)

[Om de første mennesker, der kom til Danmark] "... så kom der engang nogle mennesker, nogle vilde folk klædt i huder, fattige jægere og fiskere, der boede i usle hytter, og som ikke kendte til andre våben og redskaber end dem, de selv kunde lave af træ, sten eller dyreknogler. De havde det ikke let, disse første mennesker. De måtte se at skaffe føden, som de kunne bedst, og de måtte værge (beskytte) sig mod de store vilde dyr. Men derfor blev de nødt til at gøre sig meget umage ... Som tiden gik, og den ene slægt fulgte efter den anden, søgte de at gøre deres stenredskaber bedre og bedre og at slibe dem skarpe. Og de fandt på at udhule træstammer og bruge dem som både, så de kunne ro ud at fiske dér, hvor de ikke selv kunde bunde.

Og lange, lange tider gik. Der kom flere og flere mennesker. De bredte sig over hele Danmark og bosatte sig overalt, også ude på de små øer. Somme tider var sønnen dygtigere, end hans far havde været, og fandt på nye ting. Derved blev menneskene dygtigere og efterhånden også mindre vilde.

De første jægere og fiskere havde ikke haft noget andet tamt dyr med sig end hunden. Men nu fik folkene flere og flere husdyr..." (dvs. folk blev efterhånden bønder).

Husdyr

- Hvilke husdyr havde danskerne i bondestenalderen?
- Hvad blev dyrene brugt til?
- Hvilke husdyr er mest almindelige i Danmark i dag?
- Hvad bruger vi dem til?
- Hvilke forandringer skete der med de vilde dyr, da de blev husdyr?

Senere fandt man ud af, at man kan ændre dyrenes egenskaber ved avlsarbejde.

- Undersøg hvordan husdyrene har ændret sig fra bondestenalderen til i dag.
Du kan fx finde oplysninger i Claus Bjørn (red.): *Det danske landbrugs historie*, 1988.

I dag kan man ændre dyrene ved at ændre deres gener.

- Søg på internettet, og giv 3 eksempler på nogle af de forandringer, som forskerne kan lave på køer og grise.
- Hvor langt kan man tillade sig at gå? Overvej, om der er en etisk grænse for, hvor meget man kan lave om på dyrene? Giv eksempler på noget, som du synes er i orden at ændre på dyrene ved hjælp af genmanipulation og noget, som du ikke synes er i orden.

Piktogrammer

- Hvad brugte man de første tal og skrifttegn til?

Kig på billedet af hieroglyffer side 20.

- Udvalg fem hieroglyffer, og kom med et bud på, hvad de kan betyde. Begrund din tolkning.
- Sammenlign jeres tolkninger i klassen. Diskuter, hvorfor I er enige eller uenige om tolkningen.
Hvilken en af hieroglyfferne er sværest at tolke? Hvorfor?

På <http://www.netspirit.dk/od/skrivhieroglyffer1.htm> er et program, der kan "oversætte" bogstaver til hieroglyffer.

I bogen side 24 kan du læse om sumerernes piktogrammer. Læg mærke til piktogrammer, du møder i din hverdag. Udvalg tre forskellige og lav en præsentation af dem for resten af klassen. Du kan fx komme ind på:

- Hvor bliver piktogrammet brugt?
- Er det smart at bruge piktogrammer til dette formål? Hvorfor?
- Er det let at afkode hvad piktogrammet betyder? Hvorfor?
- Ligner piktogrammet det, som det handler om?
- Hvordan og hvornår har du lært hvad piktogrammet betyder?
- Tror du en udlænding vil forstå piktogrammet?

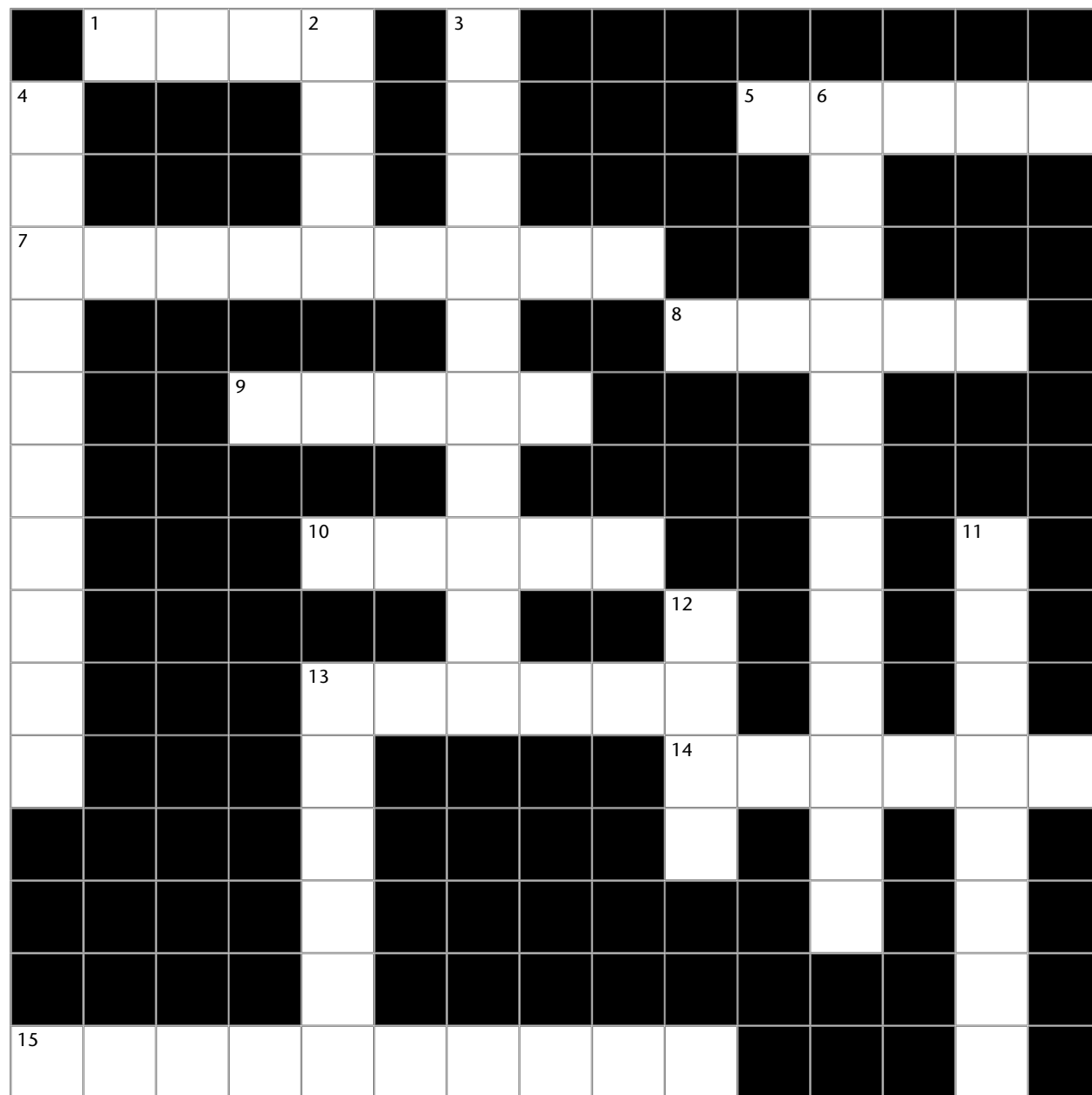
Find på tre ord eller instruktioner, som kunne være anvendelige i din hverdag. Skriv dem ned på papir.

- Saml sedlerne fra hele klassen, og fordel dem tilfældigt. Tegn et piktogram for hver seddel, du får.
- Præsenter jeres piktogrammer for hinanden og forsøg at gætte, hvad de betyder. Diskuter i klassen:
- Hvilke piktogrammer var svære, og hvilke var lette at gætte?
- Drøft om der ord eller instruktioner, som er mere velegnede at lave piktogrammer til end andre?
- Hvilken forhåndsviden skal man have for at gætte et piktogram?
- Hvordan tror I, at forskerne arbejder med at lære at forstå hieroglyfferne?

Kryds og tværs

Når du har læst bogen side 21-31, kan du løse nedenstående kryds og tværs.

Vandret:

- 1) Sumerernes vigtigste by
- 5) Berømt farao, der er begravet ved Giza
- 7) ... den Store erobrede Egypten i 332 f.v.t.
- 8) Hvad blev en egyptisk hersker kaldt?
- 9) Stor flod i Egypten
- 10) Ruinhøj i Uruk
- 13) Flod gennem det nuværende Irak
- 14) Flod gennem det nuværende Irak
- 15) Blev farao som 8-9-årig og døde som 17-18-årig

Lodret:

- 2) Her opstod landbruget på et tidspunkt mellem 7.000 og 6.000 f.v.t.
- 3) Måden de første bønder i Danmark dyrkede jorden på
- 4) Kong Svens høj indeholder et stort ...
- 6) Skrifteegn
- 11) På billedet i bogen side 26 kan man se en ...
- 12) Blev husdyr i Egypten ca. 3.000 f.v.t.
- 13) Stor by midt i det gamle Egypten

Dyrkelse af solen

Denne sang til solen er fra Egypten ca. 1350 f.v.t.:

"God stiger du op i horisonten
Oh, levende solskive, livets begyndelse.
Opstegen på den østlige horisont
Har du fyldt alle lande med dit velvære.
Du er lysende, stor og strålende, høj over hele landet.
Dine stråler omfaner landene og alt det, du har skabt.
Du er Aten!"

Når du stråler, er Jorden i feststemning.
Menneskene står op, når du har vækket dem.
De tvætter sig (vasker sig) og tager deres klæder
og løfter deres hænder for at lovprise dig.
Hele landet begynder sit arbejde.

Du er den, som skaber frugtbarheden hos kvinden
og sædvæsken i manden,
som gør sønnen levende i moderens krop.

[...]

Når han kommer ud af skødet på sin fødsels dag,
åbner du hans mund og dækker hans behov.
Selv fugleungen pipper i sin skal,
Fordi du har givet den luft for at gøre den levende.
Du giver den kraft til at bryde ud af ægget.
Når den er kommet ud, pipper den endnu stærkere
og står allerede på sine ben, når den kommer ud af ægget."

- Nævn de ting, som solen gør.
- Hvad er solens navn?
- Hvordan kan man forklare, at man dyrkede solen som gud i Egypten?

Se billedet side 27 af Tutankamon og Ankehesenamon. Mellem dem ses solens stråler, som ender i hænder.

- Hvad kan det betyde?

Myter om Tutankamon

Tutankamon er meget berømt, men man ved ikke så meget om hans regeringstid. Det giver plads til mystik og spekulationer.

- Find oplysninger om Tutankamon på internettet eller biblioteket. Vælg en detalje fra hans liv, og undersøg den nærmere. Skriv ca. ½ side om emnet. Husk at notere, hvor du har dine oplysninger fra.
- Præsenter jeres historier for hinanden i klassen. Diskuter undervejs, om historierne er troværdige, eller om det kunne være myter. Diskuter også, hvilke kilder I stoler mest på.

Sumerernes rige

Menneskene blev bønder, fordi det blev vanskeligere at skaffe mad og andre ressourcer ved jagt, fiskeri og samleri. Men det kan også gå galt for et bondesamfund. Side 23-24 kan du læse om sumererne.

“I millioner af år har vandet strømmet fra floderne Eufrat og Tigris ud i Den Persiske Golf. I tidens løb har floderne dannet et kæmpemæssigt delta. Det er Mesopotamien, og her boede sumererne. Allerede for 5.000 år siden havde de et velorganiseret samfund med en konge i spidsen.

Agerbruget var det økonomiske grundlag for sumerernes samfund. Jorden i floddalene var blød og meget frugtbar. Derfor var det ikke nødvendigt at anvende redskaber af jern for at dyrke den. Der var dog ikke nedbør nok til afgrøderne. Så ved hjælp af sindrige systemer af kanaler blev vand fra floderne brugt til overrisling af markerne.

Sumererne dyrkede byg, hvede, hirse og sesam. Man har beregnet, at udbyttet var på højde med moderne landbrug. Bønderne dyrkede mere, end de selv kunne bruge. Der var altså et overskud, som kunne sælges. Bønderne fik råd til at købe varer, som de ikke selv fremstillede. Det er forklaringen på, at der opstod en række handelsbyer med en højtudviklet kultur. Bl.a. havde sumererne et skriftsystem, og de byggede fornemme templer.

Men flodvandet indeholdt en smule salt. Det blev tilbage i jorden, når solens varme fordampede vandet fra markerne. Som årene gik, blev saltet ophobet i jorden. Det virkede som gift på afgrøderne, og udbyttet faldt. Til sidst kunne der slet ikke dyrkes hvede. Sumerrigets grundlag smuldrede, og omkring 1.500 f.v.t. begyndte det at gå i opløsning.”

(kilde: Jens Aage Poulsen: Farligt udslip – miljøkatastrofer, 2003)

- Hvordan forklarer kilden, at sumerernes samfund blev højtudviklet?
- Hvilke andre forklaringer kan der være?
- Hvilke grunde giver kilden til, at sumerriget gik i opløsning?
- Ifølge kilden gik sumerriget i opløsning på grund af en menneskeskabt miljøkatastrofe. Nævn andre eksempler fra historien på, at mennesket har påvirket naturgrundlaget så meget, at det har givet problemer.